

Željko Dugac

*Protiv bolesti i neznanja**Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji*

UDK 614.2(497.1)1918/1939

ISBN 953-6979-30-6

Općepoznata je činjenica kako je tijekom prve polovice 19. stoljeća prevladavala idealistička filozofija pod utjecajem Kanta i Hegela, zbog čega najveći dio intelektualaca smatra da između prirodnih znanosti i sociologije postoji oštra granica. Tijekom druge polovice 19. stoljeća u Njemačkoj dolazi do snažnog prodora pozitivizma, s jedne strane prodorom marksističkoga materijalističkog shvaćanja povijesti i utjecajem Karla Mengera, a s druge strane prodorom nositelja ideje pozitivizma koja se ogleda u organizaciji cjelokupnoga života. Prema napisima Augusta Comtea, primjerice, socijalna filozofija provodi reformu društva koja se događa na razini *naroda* pa, u ovom kontekstu, dolazi i do snažnih prodora drugačijeg pogleda na medicinu, zdravlje i zdravstvene fenomene – koji postaju polako institucionalizirani za potrebe širih razmjera te za globalnu zaštitu zdravlja. Naravno, ovi procesi nisu se odvijali brzo, već su uz opća obilježja poprimali i specifičnosti pojedinih područja na kojima su se oblikovali. Jednako tako, mnogi od njih potaknuti su intervencijama moćnih fondacija poput primjerice *Rockefellerove fondacije* koja je, početkom 20. stoljeća, pokrenula razvoj brojnih aspekata društvenog stvaralaštva, a napose medicine i javnoga zdravstva. Istovremeno, ovo je i razdoblje kada se na našim prostorima formira drugačiji koncept javnoga zdravstva, otvarajući prostor novinama, međunarodnim intervencijama i prodoru stranoga kapitala.

Povijesno je iskustvo i pamćenje uglavnom bilo obilježeno negativnim aspektima dolaska ili djelovanja stranaca i stranih institucija na našim prostorima. Stoga je pojavnost filantropske, investicijske i partnerske institucije ovdje u međuratnom razdoblju bila svojevrsan presedan, čije je oživotvorenje često podrazumijevalo temeljna kulturološka, politička i strukovna razmimoilaženja, kao što doznajemo iz knjige Željka Dugca *PROTIV BOLESTI I NEZNAJNA Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji*. Na 196 stranica teksta u nizu od šest poglavlja (*Rockefellerova fondacija i javno zdravstvo*, *Javno zdravstvo u Kraljevini SHS/Jugoslaviji*; *Djelovanje Rockefellerove fondacije na području međuratne Jugoslavije*; *Projekti*; *Za i protiv*; *Pothvat koji je ostavio traga*) iznosi se niz ključnih trenutaka

u oblikovanju međunarodne suradnje na području javnoga zdravstva, niz presudnih osoba (od E.R. Embre, H.O. Eversolea, do S.M. Gunna i dr.) koji su tijekom svojega dolaska u ova područja donosili važne odluke o daljnjemu financiranju javnozdravstvenih projekata, bilježili svoja zapažanja – od općih i političkih do pojedinačnih i osobnih. Zanimljivo je, primjerice, postupno oblikovanje stavova s obzirom na pojedine regije Balkana koje su obilazili, ključne osobe s kojima su dolazili u kontakt (od liječnika do političara), percepciju mentaliteta, kulture i politike. Koliko mi je poznato, dosad nije objavljena slična refleksija globalnog aspekta života na ovim prostorima proizišla iz međunarodnoga promatračkog okvira kojemu je, doduše, zdravstvo bilo prioritetom, no bez sumnje ne i jedinim ciljem i svrhom.

Ni jedno razdoblje u povijesti razvoja zdravstva do današnjega dana nije bilo obilježeno takvim entuzijazmom, takvim lančanim nizom uspješnih i očiglednih pothvata te uključivanjem svih slojeva populacije u njegovu realizaciju, kao što je to bio splet okolnosti vezan uz utemeljenje sustava zdravstva i sve aktivnosti vezane uz utjecaj Rockefellerove fondacije i Lige naroda u međuratnoj Jugoslaviji. Upravo je

stoga ova tema oduvijek bila izazov brojnim istraživačima iz povijesti medicine i javnoga zdravstva. Ista je danas u našoj suvremenosti u eri globalizacije zanimljiva kao model koji može biti polazište u praćenju ulaganja u zdravstvo nerazvijenih ili tranzicijskih zemalja. Stoga model ulaganja u zdravstvo opisan u ovoj knjizi nije samo filantropski pothvat, već primjer izrazito uspješne investicije koja je, osobito na području Hrvatske, polučila izuzetne rezultate. Čak štoviše, on je prerastao okvire medicine i zdravstva te se širio na područje društva, politike, školstva, kulture, mijenjao mentalitet i životnu filozofiju. Ovakvi rezultati naravno nadilaze samu asimilaciju – iz njih se oblikuju i rasađuju novi modeli, diseminirajući se produktivno u slične bliske ili manje bliske sredine.

Dosad je objavljeno više sadržaja kojima je Škola narodnoga zdravlja (ili pak pojedine njezine ključne figure) bila subjektom ili temeljnim polazištem u istraživanju, no ni jedan od njih ne otkriva svu kompleksnost i ulogu međunarodnih aktivnosti koje su dovele do dugotrajnih i izdašnih materijalnih ulaganja u javnozdravstvene projekte na ovim prostorima, poput knjige *PROTIV BOLESTI I NEZNANJA Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji* Željka Dugca. Knjiga se sastoji od uvoda, šest poglavlja, bilježaka, rječnika i kazala na ukupno 196 stranica. Popraćena je s 278 navoda literature.

Rukopis je zanimljiv i provokativan, temeljen na relevantnim do sada nekorisćenim arhivskom izvorima. Međunarodna ulaganja u zdravstvo na području Jugoistočne Europe, njihova dinamika, motiv i ciljevi slabo su poznati našoj javnosti; u kontekstu suvremenih zbivanja internacionalizacije i globalizacije općenito, a zdravstva i znanosti napose, mogu poslužiti ne samo kao javnozdravstveni, već i svojevrsni sociološki edukacijski modeli. Deklariran kao filantropski, Rockefellerov projekt unapređenja zdravlja na području međuratne Jugoslavije korišten je u svojoj argumentaciji kao sredstvo u poticanju i promaknuću demokratizacije pojedinih slabo razvijenih područja, no jednako tako i kao motiv za proučavanje mentaliteta, političkih, društvenih, gospodarskih i ostalih obilježja kulture življenja na tim prostorima. Time isti dobiva svoju osobitu važnost ne samo u povijesnom kontekstu, već i kao polazište za promišljanje različitih strategija javnozdravstvenoga djelovanja te ulaganja u zdravstvo u bliskoj budućnosti.

S time u svezi, ova knjiga dr. Željka Dugca dobrodošao je sadržaj ne samo liječnicima svih profila, već i svim ostalim javnim djelatnicima – od sociologa i povjesničara do političara i ekonomista.

Stella Fatović-Ferenčić

PRIKAZ KNJIGE

Božidar Špišić

Kako pomažemo našim invalidima

slike iz naše ortopedijske bolnice i invalidskih škola

ISBN 953-6855-07-0

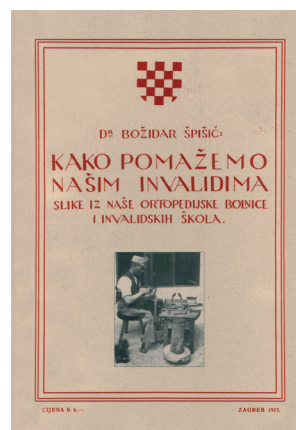
Zamišljen kao interdisciplinarni projekt u kojemu su se ispreplele teme iz suvremene medicine/ortopedije s temama općega povijesnoga i kulturnog značenja, simpozij pod nazivom *Božidar Špišić: zasade i razvoj ortopedije na našem području*, održan 11. listopada 2005. godine u Palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, kulminirao je prezentacijom pretiska knjige Božidara Špišića *KAKO POMAŽEMO NAŠIM INVALIDIMA – slike iz naše ortopedijske bolnice i invalidskih škola*, izišle prvi put tiskom Dioničke tiskare u Zagrebu 1917. godine. Službena prezentacija ove knjige u prostorijama Hrvatskoga liječničkog zbora održana je ponovno 13. prosinca 2005. godine u organizaciji Klinike za ortopediju Kliničkoga bolničkog centra Zagreb te pet stručnih društava (Hrvatsko ortopedsko društvo,

Hrvatsko društvo za dječju ortopediju, Hrvatsko društvo za povijest medicine, Hrvatsko reumatološko društvo i Hrvatsko društvo za fizikalnu i rehabilitacijsku medicinu HLZ-a) u svečanoj atmosferi predbožićnog ugođaja. Ovime je oteta zaboravu knjiga koju možemo ubrojiti u onu rijetku kategoriju trajnih vrijednosti, čije značenje i suvremenost uvijek iznova nalazi svoju potvrdu, a koju se u originalnom izdanju više gotovo i nije moglo nabaviti.

Knjiga je koncipirana u devet poglavlja, sadrži 93 stranice, 102 fotografije i 17 skica. Njezin autor, pionir i utemeljitelj ortopedije na našim prostorima, Božidar Špišić (1879.-1957.) naglašava kako je glavna zadaća ortopedije u reaktivaciji i resocijalizaciji unesrećenih osoba *jer takvim*

svojim djelovanjem ortopedija preko pojedinca liječi društvo i postaje društvenim čimbenikom. Kao osnovni preduvjet ovakvom djelovanju ove struke Špišić navodi ortopedsku bolnicu u kojoj se rade operativni zahvati i liječe oboljeli, zatim ortopedsku radionicu u kojoj se izrađuju aparati za sakata i kljenuta uda i razne vrste proteza te invalidske škole gdje se invalidi osposobljuju za razna zvanja. Svaki navedni aspekt u knjizi je detaljno razrađen, opisan i argumentiran uz obilje fotografskog materijala.

Od godine njezina objavljivanja do izdavanja pretiska proteklo je gotovo devet desetljeća, promijenile su se društvene i političke okolnosti, nastale nove države. Unatoč svim promjenama, pitanje zbrinjavanja i socijalizacije invalidnih osoba ostalo je jednako važno, kako u medicinskom smislu tako i u okviru promišljanja strategije vezane uz izgradnju društva na humanijim osnovama. Čin ponovnoga približavanja Špišićeve knjige suvremenim ortopedima, fizijatrima i ostalim liječnicima značajan je stoga ne samo radi čuvanja i negovanja dijela naše medicinske tradicije, već prije svega poradi poruke profesionalizma, entuzijazma i humanizma, koju ista šalje kroz vrijeme – za sva vremena. U ovom kontekstu ona se može promatrati kao izazovno područje kojemu su medicina ili povijest medicine tek pojedine u nizu metoda za procjenu vrijednosti, a u ostale metode možemo svrstati bioetiku, sociologiju, ljudska prava pa i dokumentaristiku. Urednici ove knjige, Stella Fatović-Ferenčić i Goran Ivanišević, osobitu su pozornost posvetili zadržavanju autentičnosti njezina izgleda kako bi se sačuvao izvorni umjetnički dizajn koji je za originalnu verziju u duhu secesije napravio Ljubo Babić.

Društvo ima generalnu tendenciju suprimiranja različitosti na svim razinama pa se i invalidnost kao fenomen oblikovala tijekom vremena gotovo kao paradigmatičko područje za istraživanje pomaka odnosa stavova i previda ili uspjeha u pojedinim društvenim skupinama. *KAKO POMAŽEMO NAŠIM INVALIDIMA* stoga je ne samo medicinska knjiga i udžbenik ortopedske prakse jednog vremena, već slojevit dokument tolerancije, plemenitosti i uvažavanja različitosti.

Stella Fatović-Ferenčić